

PARDINES I L'ORIGE DE LA LLENGUA VALENCIANA

PARDINES AND THE ORIGINS OF THE VALENCIAN LANGUAGE

Xaverio BALLESTER*

Supondre que tots els portadors del sobrenom *Pardines* en la Comunitat Valenciana vingueren de la localitat de *Pardines* en Catalunya choca en un bon fum de fets, principalment: *Pardines*, un nom d'orige llatí, estaria ya prou be establert com a topònim en el sentit de 'ruïnes' en el territori valencià durant l'època islàmica d'ocupació; s'esperaria a lo manco algunes instàncies d'un sobrenom valencià *Pardinas*, ya que tal era llavors la pronunciació del topònim en el català oriental, pero en València trobem només *Pardines*; al cap, tant la freqüència com la distribució cronològica del llinage *Pardines* en territori valencià no són cònsones en un orige català.

Paraules-clau: antroponímia, toponímia, llengua valenciana.

The idea that all the bearers of the surname *Pardines* in Valencia came from the village of *Pardines* in Catalonia collides with a big amount of facts, mainly but not only: *Pardines*, a name from Latin origin, was already well and properly established as a toponym meaning 'ruins' in Valencian territory during the Muslim period of occupation; one would have expected at least some instances of a Valencian surname *Pardinas*, since this was already the pronunciation of the toponym in oriental Catalan, but in Valencia we find

* Universitat de València.

Correspondencia: Universitat de València. Facultat de Filologia, Traducció i Comunicació. Departament de Filologia Clàssica. Avenida Blasco Ibáñez 32. 46010 València. España.

e-mail: xaverio.ballester@uv.es

only *Pardines*; finally, both the frequency, and chronological distribution of *Pardines* surname in Valencia are not consistent with a Catalan origin.

Keywords: Anthroponymy, Toponymy, Valencian language.

«y escrich en esta parla que huy tot hom desterra»

Joseph BODRIA (*apud* Aladern 1903: 32)

Un sobrenom *Pardines* trobem en els “Extravagants” alcoyans per al periodo 1263–5 (Diéguez 2012 ^{pàgina}51 ^{registre}99 *bis* i ^p119 ^r312) i esta seria, a lo manco en época antiga, la seua única documentada ubicació: Alcoy i en els periodos 1263–4 i 1296–314 (Guinot 1999 i ^p470 ^{columnes}1–2). Dit sobrenom o llinage és catalogat entre els llinages toponímics catalans o de l’Aragó català–parlant per COLOMINA i PONSODA (1995 ^p152), admetent que també podria «tractar–se de ‘La Pardina’, població d’Osca». Aixina que de nou, sempre segons els *re poblacionistes* o partidaris de l’orige de les llengües històriques de València en una repoblació, a dos bandes, d’aragonesos i catalans, este *Pardines* només pogué haver vingut de fòra, ya que no hauria quedat ni tan sols un cristià, ni tan sols un mossàrap, ni tan sols un parlant d’una llengua romànica en terres valencianes en época prejaumina. El tal *Pardines* seria, puix, un atre *re poblaor* llingüístic, un atre *fundador* català.

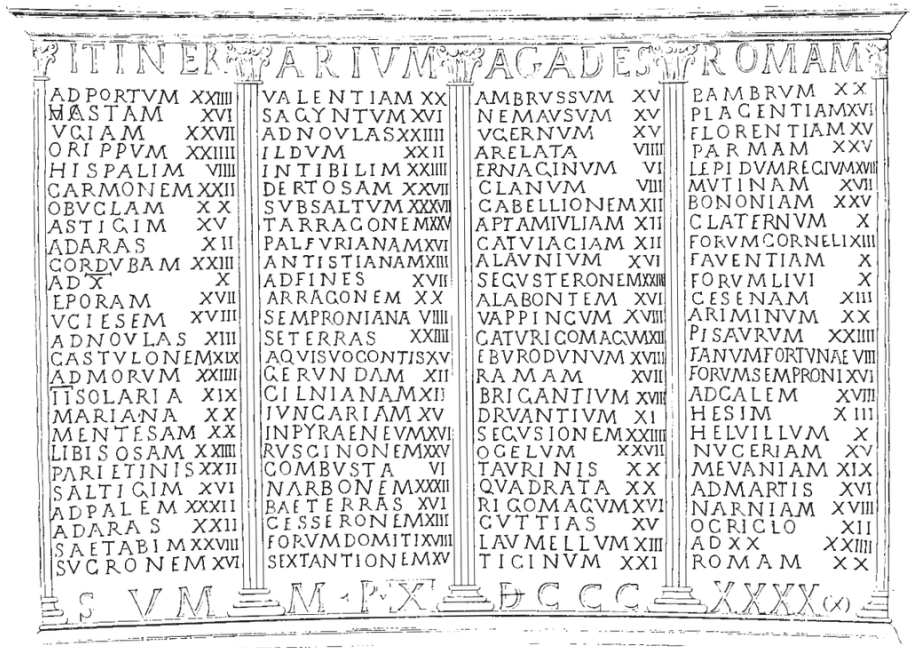
Per atra banda, els registres antroponímics del padró continu per a 2016 de l’Institut Nacional d’Estadística amostren una major i especial densitat del sobrenom *Pardines* en terres valencianes i més concretament alacantines, cosa que, com és sabut, en igualtat de condicions i sense prejuïns, apuntaria al seu orige valencià. Donant només els números del seu us com a primer llinage trobem que per a un total de 621 portadors de dit antropònim, les majors quantitat i proporció es donen en la província d’Alacant (464 individus i 0,389‰ de la població per al primer llinage), seguida, a distància, de València (60 – 0,030), Castelló (11 – 0,026), Tarragona (9 – 0,018), Barcelona (45 – 0,011) i La Corunya (11 – 0,010). Les províncies catalanes de Lleida i notòriament Girona no apareixen recollides en el llistat, circumstància que

significa que o be no es té registrat en elles tal sobrenom o be este es dona per baix de 5 individus i en eixe cas el padró continu, per motius de *privacit *, no n'ofereix registres.

Lo avant dit val per la part antropon mica; per la part toponímica resulta, no contrastant, que en lo Regne de València d'eixa  poca ya trobem el topònim ben implantat i adem s a hora matinera i en varis llocs. Només en el *Llibre del Repartiment* trobem, en efecte, en l'any 1238 un *Pardinas* (Cabanes 1979 I p66 r414: *in donatione ista sunt Pardinas, Buqeras, Marines et Guadalmar*|| item Ferrando 1979 p40 r412) ubicat en lo terme de X rica (Castell ) i atres —documentats també en 1238— *Pardinas* (Cabanes 1979 I p80 r579: *alqueriam de Pardinas, iuxta Truilar* i II p36 r88: *alqueriam de Pardinas, iuxta Truyllar*|| Ferrando 1979 p52 r567 i p199 r2243), el qual es deixa identificar en l'actual *Pardines* (Algemesí, València), a banda d'un *Pardinas* (Cabanes 1979 I p102 r855 a1238: *alqueriam de Pardinas, cum furnis et molendinis*||  tem Ferrando 1979 p72 r844 a1239) en Patraix (València) i els *Pardinas* de 1249 (Cabanes 1979 II p156 r1111: *domos in Candia et III iovatas terre in Pardinas, et I iovatam terre in Benioba*|| p157 r1130: *domos in Candia et III iovatas in Pardinas*|| p157 r1131: *domos in Candia et III iovatas terre in Pardinas*|| p158 r1136: *domos in Candia et VI iovatas in Pardinas*|| p158 r1138: *domos in Candia et III iovatas in Pardinas*|| item Ferrando 1979 p302 r3157|| p303 r3176–7 i 3182|| p304 r3184) identificables en el *Pardines* de Beniarjó (València). Igualment un document de 1244 escrit en castell  aragon s i titulat *Privilegis de Gandia* —foli LXXIII que es conserv  en l'archiu municipal d'esta localitat (*uide* l'anònim llibret *Distribución de las Aguas en 1244*, p. 4)— mos parla d'una s quia *Pardines* a propet de Beniarjó: *que no riegue Benizarjon con la cequia de Pardines deue se cerrar al aceqja. El segundo almatzem qui es cequia de pardines*. En tot cas i mentrimentes no es demostre lo contrari, ham de supondre que tots estos topònims són prejaumins; conformats, puix, en algun moment per les llengües locals.

A banda d'año, el *Corpus Toponímic Valencià* (2009 I p687 s.v.) arreplega alguns d'estos *Pardines* —note's: *Pardines* en /e/; de fet, la <a> del *Llibre del Repartiment* pot deure's o a llatinisaci  o a la mà d'un escriv  parlant de català oriental— i encara algun atre: uns *Pardines* i uns *Camí*

de *Pardines* en Algemés i Beniarjó, pero també curiosament en Alcoy, a on teníem tan enjornet documentat el sobrenom, trobem un *Barranc de Pardines*, un *Mas de Pardines*, una *Ombria de Pardines* i inclús un *Pardinetes* (2009 I p687 s. *Pardinetes*), a banda d'un atre *Pardines* en Albalat de Ribera (València).

Dibuix de *Itinerari Gadità*, inscripció romana del s. I a.C.

Esta última moderna referència podria ser, això no contrastant, paradoxicament la més antiga i també segurament la més significativa. En efecte, la localitat d'Albalat de la Ribera (València) apareix des de 1489 en alguna freqüència registrada com *Albalat de Pardines* (Cabanes & alii 1981 p156). Lo curiós és que l'important jaciment d'època ibèrica i romana situat en una partida —l'Alteret de la Vintihuitena— d'esta localitat podria molt be, segons alguns estudis (Chofre 2002 p254), correspondre's en l'antiga i important ciutat ibèrica i despuix romana de *Sucro*, ben documentà en les fonts antigues (*verbi gratia* Mela 2,5,92: *Sucronem*, Plini *nat.* 3,4,20: *Sucro*; Sèneca *ben.* 5,24: *Sucronem*;

Ptolomeu *geogr.* 2,6,14: *Souíkrōnos*; Anònim ravenat 304,7 Pinder & Parthey: *Sucrune*; *C.I.L.* 2,3747: *SVCRONENS*[...]. Puix be, totes aquelles formes deuen remetre a l'antiga forma plural llatina *parietinæ* 'parets derruïdes – ruïnes' (Ernout & Meillet 1979 ^p483 s. *paries*: «au pluriel *parietinæ* “murs délabrés, ruïnes, débris”»), com també potser *Paradinas* en Santa María la Real de Nieva (Segòvia), si és que esta forma no es relaciona en *parada*. En tot cas, el terme es gastava ya en la llatinitat clàssica (*cf.* Ciceró *Tusc.* 22,53: *me mouerant Corinthi subito aspectæ parietinæ* “la repentina visió de les ruïnes de Corint m'havien commogut”) i també en la *Latinitas* tardana: un'africana *Parietina* trobem en l'*Itinerarium Antonini* (10,5 Parthey & Pinder), dels ss. III–IV. Més significativa podria ser l'hispanica *Parietinis*, documentà *sic* tant en l'“Itinerari d'Antoní” (447,1 Parthey & Pinder) quant en els quatre gots del nomenat *Itinerarium Gaditanum* o també *Vacula Apollinaria*, localitat aquella que ha segut des d'antic identificada en el lloc de *Paerazos Viejos* (Albacete; *uide* Carrasco 1988 ^p38) o, en tot cas, en el ben propenc lloc —i en denominació igualment castiça— de Vento-rrero de la Vereda (*uide* Abascal 2001 ^p262 s.v.). En efecte, per una sòrt de reincidència motivacional la noció de 'paret' ha seguit usant-se en el *continuum* romànic peninsular per a indicar ruïnes, moltes voltes de naturalea arqueològica: *Las Paredejas* en El Berrueco (Medinilla, Àvila) i en Valdelubiel (Sòria), *Los Paredes* en Tobarra (Albacete), *Los Paredones* en Villaviudas (Palència) o *Pared de los Moros* en Niharra (Àvila).

Expostes estes qüestions, per a explicar la procedència dels antropònims i topònims valencians *Pardines* tenim bàsicament dos opcions, no excloents en tots el seus detalls:

- los *Pardines* són repobladors catalans,
- los *Pardines* són valencians autòctons.

És obvi que la primera opció és moltíssim manco provable. Necessitariem com a mínim un *Pardines*, procedent probablement de l'homònima localitat gironina, aplegant en una època molt matine-rra a terres valencianes i això no sols per a trobar-se ya en 1263–5 dins de l'alacantina Alcoy sino per a haver batejat en el seu sobrenom

determinats parages en Xérica i Algemesí abans de 1238, en Patraix abans de 1239 o en Beniarjó abans de 1249 per mig de la modalitat tècnicament coneguda com *nomen possessoris* —és dir: rebent el lloc el nom del seu propietari— de manera que, per eixemple, en el nostre cas, ans que tota una extensa zona de l’entorn de Xérica fora concedida al consell de Terol en 1238 per JAUME I (Cabanes 1979 I p66 r414: *Concilium Turol: castrum et villa de Xeriqua [...] et in donacione ista sunt Pardinias*|| item Ferrando 1979 p40 r412 a1238) un —seguint en la mateixa suposició—gironí *Pardinias* hauria prematurament ocupat aquell parage— històricament, per cert, de parla castellana aragonesa, contra-venint aixina el sacrosant dogma repoblacioniste d’“aragonesos al secà i catalans a vora mar” —i gràcies a la seua ocupació el lloc hauria rebut tal nom, hipòtesis que, com a mínim, roça l’absurt.

Il·lustració d’una edició de 1467 de l’obra geogràfica de Ptolomeu.

No n’hi ha cap problema important en acceptar que un *Mas de Pardinias* puga ser u d’eixos casos típics de *nomen possessoris*, pero supondre que tots els altres topònims tenen este mateix orige, això ya és prou més complicat, siga a lo manco estadísticament i tenint en cónter ade-

més la diversitat i lluntea dels llocs implicats: Albalat de la Ribera, Alcoy, Algemesí, Beniarjó, Patraix i Xérica. Per a realisar tal proea, o be un mateix català hauria tingut en molt pocs anys diverses propietats ben distants i repartides per tota l'actual Comunitat Valenciana a les que deixaria en heretat el seu nom, o be uns pocs catalans procedents —digam— d'aquella *Pardines* gironina, extranyament aplegats sempre abans de les hosts de JAUME I al territori valencià, haurien tingut casualment la mateixa idea i en els mateixos anys pero en diferents llocs. Pero n'hi han ademés dos atres fets, un qualitatiu i un atre quantitatiu, que sols podem definir com altament excepcionals.

En efecte, també ixé supost català *Pardines* hauria deixat el seu *apropiat* nom propi significant justament 'ruïnes – jaciment' a lo manco en un lloc com Albalat de la Ribera que conté un important jaciment ¡Che, quina extraordinària casualitat!

També casualment i a pesar d'esta abundosa *prole* toponímica els *Pardines* ells mateixa haurien segut —sempre en tèrmens relatius— molt poc prolífics, si tenim en cónter els només 500 *Pardines* valencians en l'actualitat descendents d'aquells pioners *fundadors*, cosa que front als 6 topònims deixats per estos en diferents llocs supon una sifra comparativament molt exigua.

I parlant de descendència: una atra estranya circumstància seria que mentres els *Pardines* catalans haurien emigrat potser en la seua totalitat o s'haurien extinguit en províncies com Lleida o notòriament Girona, haurien tingut, en canvi —sempre en tèrmens comparatiu— una tan ampla descendència en terres valencianes, notòriament en Alacant, a on, en les septentrionals comarques de la província, els trobem ya en época tan primerenca.

Per últim, si els *Pardines* valencians no són, com sí pareix, *nomina possessoris*, la seua interpretació com a topònims motivats per les condicions singulars del terreny o pel seu entorn —que és la motivació més habitual per als noms de lloc— resulta encara més problemàtica. En efecte, el plural *pardines* no està documentat com a veu operativa en l'història de la llengua catalana, és dir: per a l'epoca de la conquesta de València no n'hi ha cap evidència de que els suposts *rəpublādós*

pogueren dispondre d'esta paraula i, com en l'apropiat cas d'Albalat de la Ribera, usar-la precisamente en eixe sentit de 'castellar – castell – jaciment – ruïnes'. És cert empero que un singular *pardina* es conserva en el lèxic del Pallars Sobirà i la Vall Fosca en el sentit de 'ruïnes d'una casa – edifici caigut' en correspondència en el propenc gascó aranès *pardia* (Beà 2015 p136). Ya, en efecte, COROMINES (1935 p301 s.v.) havia detectat la veu *pardina*, sempre en singular, en el parlar de Cardós i Vall Ferrera (Pallars Sobirà, Lleida) i senyalat que com a nom de lloc era «molt freqüent en tota la Catalunya pirinenca i occidental i a l'Aragó». Igualment és cert que en l'alt-aragonés *pardina*, també en singular, designa encara hui una espècie d'alqueria o també una propietat rústica, en o sense edificació segons els llocs, tal com arrepleguen tots els diccionaris d'esta llengua, entre atres significats propencs (*uide* Pardo 1938 p265 s.v.; Andolz 1992 p332 c2 s.v.). De fet en Osca trobem topònims com *La Pardina* o *Pardinilla*. Això no obstant, també és cert que en terres valencianes tots els *ciriònims* o noms propis *Pardines*, tant antropònims quant topònims, apareixen sempre i coherentment en plural, de manera que hauríem d'explicar per qué ixé canvi del singular al plural s'hauria produït precisament en terres valencianes, en les quals ni el topònim ni l'antropònim en singular, *Pardina*, tenen cap incidència. El *Corpus Toponímic Valencià*, per descomtat, no en registra cap topònim *Pardina* i el padró continu de 2016 tampoc dona cap sobrenom *Pardina*, ni primer ni segon, en les províncies valencianes. L'antropònim *Pardina*, com era d'esperar, presenta, per la seua banda, la major incidència allí a on el nom comú està més viu i tenim major número de testimonis toponímics: en Osca (253 – 1,191%), província seguida a molta distància de les de Saragossa (73 – 0,080), Lleida (15 – 0,080), Barcelona (132 – 0,038) i Guipúscoa (23 – 0,036).

Per atra banda i tal com es veu en algun glossari llatí d'època tardana, la forma precisament en el sentit de 'ruïnes' compareix també en plural *parietinas* 'parietum ruinas' (Loewe & Goetz 1894 p37 ^{línea}14) i en doble errata: *patrietinas* [*sic*] 'parietem [*sic*] ruinas' (Loewe & Goetz 1894 p129 ¹17), tal com en època de CICERÓ. Tot suggerix que la veu era encara operativa en el llatí migeval pero ya no en època romànica. En el

cas d'Albalat, el topònim provablement només podria haver-se impost quan la gent parlava alguna cosa que podria dir-se encara *llatí* i d'ahí haver evolucionat, *casualment* tant en el romanç de Catalunya quant en el de València, de la mateixa manera. N'hi hauria, puix, un abisme temporal que faria anacrònic i conseqüentment inviablable el supost que algun repoblaor haguera triat un nom com *pardines*, nom provablement ja inexistent en el seu *thesaurus* lèxic, per a batejar un lloc en 'ruïnes' (*Pardines*), per a donar nom a un jaciment i fer-ho ademés en época prejaumina.

Pel contrari, des de la perspectiva autoctonista del terme és perfectament esperable

- que en la baixa *latinitas* se generaren topònims com *Parietinæ* també en esta zona i per a diversos llocs,
- que les *Parietinæ* evolucionaren a *Pardines* en el romanç local de la zona, lo mateix que en Catalunya, deixant-se documentar en alguns llocs en l'arribada de l'eixèrcit i l'administració de JAUME I,
- que, abans o despuix pero pronte, aquells topònims en la pauta més comuna propiciaren antropònims, algú dels quals pogué de nou per la seua banda donar orige ad algun topònim.

Note's de pas que l'etimològica presència de /p/ —fonema inexistent en àrap i inclús per lo general en el grup semític i en el supergrup afroasiàtic, entitats llingüístics dins de les quals s'inscriu l'àrap— en *Pardines* garantisa ademés la seua transmissió per boques romàniques, és dir: això supon un mínim de parlants romànics que haurien sobreviscut al domini llingüístic islàmic.

En suma, en tants i tan congruents *Pardines* en València ¿quina necessitat n'hi ha de remetre tots els aixina nomenats en terres valencianes a un repoblaor provinent de la Pardines gironina? 🍷 🍷 🍷

🍷 🍷 🍷 Per a la realisació del present treball l'autor no ha gaudit de cap ajuda, financiació o subvenció institucional ni acadèmica.

REFERÈNCIES

ABASCAL PALAZÓN José Manuel, «Parietines», *Tabula Imperii Romani. Hoja J-30: Valencia*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, s.l. 2001, 262.

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA, *Corpus Toponímic Valencià*, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, València 2009, II voll.

ALADERN Joseph, *Lo català ¿es Idioma ó Dialecte?*, Imp. de Vidal y Planuch, Barcelona 1903 [= Librerías París-Valencia, València 1997].

ANDOLZ Rafael, *Diccionario aragonés. Aragonés-castellano, castellano-aragonés*, Mira editores, Zaragoza 1992₄.

ANÓNIMO, *Distribución de las Aguas en 1244 y Donaciones del Término de Gandía por D. Jaime I*, Imprenta de Francisco Vives Mora, València 1898 [= Librerías París-Valencia, València 1997].

BEÀ PONS Isaac, *El lèxic del Pallars Sobirà i la Vall Fosca a través de la seua fonètica*, Universitat de Lleida, Lleida 2015.

CABANES PECOURT Mª Desamparados [& FERRER NAVARRO Ramón], *Libre del Repartiment del Regne de Valencia*, Anubar Ediciones, Saragossa I y II 1979, III 1980.

CABANES PECOURT Mª Desamparados & FERRER NAVARRO Ramón & HERRERO ALONSO Abelardo, *Documentos y datos para un estudio toponímico de la región valenciana*, s.e., València 1981.

CARRASCO SERRANO Gregorio, «Comunicaciones romanas de la provincia de Albacete en los itinerarios de época clásica», *Al-Basit* 23 (1988) 35-42.

CHOFRE NAVARRETE Mª Luisa, *Las Ciudades de Sicana y Suero. Su localización a partir de las fuentes*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid 2002.

COLOMINA I CASTANYER Jordi & PONSODA Joan J., «Català(ns) i aragonès(os) en contacte al sud del Regne de València segons els *Extravagants* (1263-1264) de l'Arxiu Municipal d'Alcoi», J. Colomina i

Castanyer ed., *Llengües en contacte als Regnes de València i de Múrcia (segles XIII–XV)*, Universitat d'Alacant. Servici de Publicacions, Alacant 1995, 145–173.

COROMINES Joan, «El parlar de Cardós i Vall Ferrera», *Butlletí de Dialectologia Catalana* 23 (1935) 241–331.

DIÉGUEZ Mª Àngels [& FERRAGUT Concha], *Llibre de la Cort del Justícia d'Alcoi*, Universitat de València – Acadèmia Valenciana de la Llengua, València 2012.

ERNOUT Alfred & MEILLET Antoine [& ANDRÉ Jacques], *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Éditions Klincksieck, París 1979₄.

FERRANDO I FRANCÉS Antoni dir., *Llibre del Repartiment de València*, Vicent García Editores S.A., València 1979.

GUINOT RODRÍGUEZ Enric, *Els fundadors del Regne de València. Repoblament, antroponímia i llengua a la València medieval*, Tres i Quatre, València 1999, II voll.

LOEWE Gustav & GOETZ Georg, *Corpus glossariorum Latinorum. Placidus liber Glossarum. Glossaria reliqua. Vol. V*, Teubner, Leipzig 1894.

PARDO ASSO José, *Nuevo diccionario etimológico aragonés (voces, frases y modismos usados en el habla de Aragón)*, Imprenta del Hogar Pignatelli, Saragossa 1938.

PARTHEY Gustav & PINDER Moritz, *Itinerarium Antonini Augusti et Hierosolymitanum*, Impensis Friderici Nicolai, Berlí 1848.

PINDER Moritz Eduard & PARTHEY Gustav, *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Guidonis Geographica*, in aedibus F. Nicolai, Berlín 1860.